

اثر سه نوع محلول غذایی تجاری بر عملکرد و کیفیت دو رقم گل شاخه بریده ژربرا (*Gerbera jamesonii* L.) در سیستم کشت بدون خاک

محمد علی خلیج^{۱*}، شهرام کیانی^۲، امیرحسین خوشگفتارمنش^۳ و ریحانه عمواقایی^۴

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۳/۱۰؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۹/۶)

DOI: 10.18869/acadpub.ejgcst.7.4.135

چکیده

این پژوهش به منظور بررسی اثر سه نوع محلول غذایی تجاری بر رشد و عملکرد دو رقم گل شاخه بریده ژربرا (*Gerbera jamesonii* L.) در سیستم کشت بدون خاک انجام شد. آزمایش به صورت فاکتوریل در قالب طرح کاملاً تصادفی با سه نوع محلول غذایی (شرکت اسخوروس، فلوریست و مرکز تحقیقات باغبانی و سبزی‌های گلخانه‌ای هلند) و دو رقم گل ژربرا (قرمز "Stanza" و زرد "Double dutch") انجام شد. نتایج نشان داد که کمترین مدت زمان تا ظهور اولین جوانه گل (۳۸/۲ روز) و نیز تا برداشت اولین گل (۵۸/۵ روز) در رقم استانزا تغذیه شده با محلول غذایی مرکز تحقیقات باغبانی و سبزی‌های گلخانه‌ای هلند حاصل شد. بیشترین تعداد برگ (۱۲/۳ برگ در گیاه)، طول ساقه گل دهنده (۵۲/۲ سانتی‌متر)، وزن تر ساقه گل دهنده (۳۸/۴ گرم) و تعداد گل (۲۹۱ شاخه در متر مربع در سال) از رقم استانزا، تغذیه شده توسط محلول غذایی مرکز تحقیقات باغبانی و سبزی‌های گلخانه‌ای هلند، به دست آمد. در حالی که بیشترین عمر پس از برداشت گل (۱۱/۴ روز) از رقم دابل داج تغذیه شده توسط محلول غذایی اسخوروس به دست آمد. با توجه به نتایج به دست آمده از این آزمایش، محلول غذایی مرکز تحقیقات باغبانی و سبزی‌های گلخانه‌ای هلند می‌تواند به عنوان محلول پایه برای تولید تجاری گل ژربرا در ایران توصیه گردد.

کلمات کلیدی: استانزا، اسخوروس، فلوریست، تغذیه، عمر پس از برداشت

مقدمه

جذابیت استفاده از این گیاه گل‌دار را برای استفاده به عنوان تزیین باغ، مانند مرزهای علفی و پوششی، گلدانی و همچنین به عنوان گل شاخه بریده، به دلیل عمر پس از برداشت زیاد آن، دو چندان نموده است (۶). این گل، رتبه پنجم بازارهای

گل ژربرا (*Gerbera jamesonii* L.) یکی از گل‌های شاخه بریده مهم دنیاست (۲۶) که در سراسر جهان، از آفریقا تا آسیا و آمریکای جنوبی، پراکنده می‌باشد (۱۷). تنوع زیاد در رنگ،

۱. گروه علوم خاک، دانشکده کشاورزی، دانشگاه شهرکرد و پژوهشکده گل و گیاهان زینتی محلات، مؤسسه تحقیقات علوم باغبانی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی

۲. گروه علوم خاک، دانشکده کشاورزی، دانشگاه شهرکرد

۳. گروه علوم خاک، دانشکده کشاورزی، دانشگاه صنعتی اصفهان

۴. گروه زیست‌شناسی، دانشکده علوم، دانشگاه شهرکرد

*مسئول مکاتبات، پست الکترونیکی: khalaj56@yahoo.com

بین‌المللی گل‌های شاخه بریده را دارد (۱۰). سطح زیر کشت گل ژربرا در ایران حدود ۲۰ هکتار می‌باشد و به دلیل بازارپسندی مناسبی که دارد، هر روز بر سطح تولید و پرورش آن با استفاده از سیستم کشت بدون خاک افزوده می‌شود (۱۶). کشت بدون خاک یکی از روش‌های مهم در تولید محصولات باغبانی و به‌ویژه گل‌کاری در چند سال اخیر بوده و رشد سریعی در کشورهای مختلف، از جمله ایران، داشته است. تحقیقات مختلفی پیرامون تولید سبزی‌ها و گیاهان زینتی در سیستم کشت بدون خاک در دنیا انجام شده است (۱۴، ۳۰ و ۳۵). برای ثابت نگه داشتن تولید بهینه محصول، باید مدیریت شرایط محیطی و استفاده از محلول‌های غذایی مناسب مورد توجه قرار گیرد (۲۹). گیاهان، آب و عناصر غذایی مورد نیاز خود را به مقادیر متفاوت در طول دوره رشد برداشت می‌کنند (۲۹). بنابراین، تغذیه نقش مهمی در رشد و عملکرد گیاه در کشت‌های بدون خاک دارد. در کشت بدون خاک، تمام عناصر ضروری مورد نیاز گیاه باید از طریق کودهای محلول در آب فراهم گردد. گونه‌ها و ارقام مختلف گیاهان نیاز غذایی متفاوتی دارند (۲۱ و ۲۸). اگر غلظت عناصر غذایی مورد نیاز در محلول‌های غذایی در حد بهینه نباشد، ناهنجاری‌های تغذیه‌ای ایجاد شده و رشد و عملکرد گیاه به طور قابل توجهی کم می‌شود (۲۸). کمبود یا بیش‌بود عناصر در محلول غذایی منجر به کاهش رشد و عملکرد گیاه می‌شود. برای مثال، اگر غلظت آمونیوم در محلول غذایی زیاد باشد، رشد ریشه گیاه متوقف می‌شود (۳۰). یک فرمول غذایی بهینه برای گیاه بستگی به نوع و رقم گیاه، مرحله رشد و بخشی از گیاه که باید برداشت شود، فصل رشد، طول روز و شرایط آب و هوایی مثل دما، رطوبت، روشنایی و ساعات آفتابی دارد. با توجه به اهمیت ترکیب محلول غذایی در تولید اقتصادی محصولات، مطالعات متعددی برای یافتن یک محلول غذایی بهینه برای گیاه انجام شده است. به عنوان مثال، شیرین (۳۵) اثر پنج محلول غذایی مختلف را بر رشد و عملکرد گل ژربرا مورد بررسی قرار داد. نتایج نشان داد که بهترین عملکرد گل، کیفیت و رشد گیاه از گل‌های ژربرای

تغذیه شده با محلول جولاکوگلو-۲ (Çolakoğlu-2) به‌دست آمد. کیلینک و همکاران (۱۸) طی آزمایشی، اثر فرمول‌های مختلف غذایی شامل هوگلند (Hoagland)، هویت و اشتاینر (Steiner) را روی خصوصیات مورفولوژیک و بیوشیمیایی قلمه انجیر در کشت بدون خاک بررسی نموده و دریافتند که استفاده از محلول‌های غذایی هویت و هوگلند موجب افزایش رشد نهال انجیر گردید.

در گل‌های زینتی، علاوه بر عملکرد زیاد، کیفیت مطلوب گل نیز مورد نظر می‌باشد و این هدف می‌تواند با استفاده از تغذیه مناسب از لحاظ ترکیب و مقدار به‌دست آید (۲۰). در حال حاضر، شرکت‌های تولید کننده ژربرا برخی فرمول‌های غذایی ویژه این گیاه را به خریداران خود (تولیدکنندگان گل ژربرا) توصیه می‌کنند. برای افزایش کارایی تولید محصول لازم است مناسب بودن این فرمول‌های غذایی در هر منطقه مورد بررسی قرار گرفته تا فرمول مناسب به تولیدکنندگان توصیه گردد. بنابراین، با توجه به موارد بالا، این آزمایش با سه فرمول غذایی توصیه شده توسط شرکت‌های اسخروس، فلوریست و مرکز تحقیقات باغبانی و سبزی‌های گلخانه‌ای هلند به منظور بررسی و انتخاب فرمول غذایی بهینه برای تولید بیشینه عملکرد و دستیابی به کیفیت مطلوب گل ژربرا مورد بررسی قرار گرفت.

مواد و روش‌ها

این آزمایش در سال ۱۳۹۳ به منظور انتخاب محلول غذایی مناسب برای تولید گل ژربرا به صورت فاکتوریل در قالب طرح کاملاً تصادفی با دو عامل نوع محلول غذایی و نوع رقم در سه تکرار در گلخانه هیدروپونیک پژوهشکده ملی گل و گیاهان زینتی ایران واقع در محلات انجام گرفت. عامل اول شامل سه نوع محلول غذایی مربوط به شرکت‌های اسخروس (۲۴)، فلوریست (۳) و مرکز تحقیقات باغبانی و سبزی‌های گلخانه‌ای هلند (۷) بود (جدول ۱). عامل دوم نیز شامل دو رقم گل ژربرا با نام‌های Stanza (قرمز) و Double Dutch (دابل داچ) بود که از لحاظ بازارپسندی در کشور مورد توجه هستند. برای هر

جدول ۱. غلظت عناصر غذایی در محلول‌های غذایی مورد استفاده در آزمایش

محلول‌های غذایی	نیترات	آمونوم	فسفر	پتاسیم	کلسیم	منیزیم	سولفات
(میلی مول بر لیتر)							
S ₁ شرکت اسخوروس	۸/۵	۰/۲	۱/۲	۴/۲۵	۴	۱	۱/۳
S ₂ شرکت فلوریست	۹/۵	-	۱/۸	۵/۴	۵/۳	۲	۳
S ₃ مرکز تحقیقات باغبانی و سبزی‌های گلخانه‌ای هلند	۱۱/۲۵	۱/۵	۱/۲۵	۵/۵	۳	۱	۱/۲۵
(میکرومول بر لیتر)							
S ₁ شرکت اسخوروس	۳۵	۳	۳	۱	۱	۳۵	۱/۸۶
S ₂ شرکت فلوریست	۴۰	۵	۵	۱	۱	۳۵	۲/۲۹
S ₃ مرکز تحقیقات باغبانی و سبزی‌های گلخانه‌ای هلند	۳۵	۵	۴	۰/۷۵	۰/۵	۳۰	۲/۲۳

جدول ۲. ویژگی‌های شیمیایی آب مورد استفاده در آزمایش

نوع آب	pH	EC (mS/m)	نیترات	کلسیم	منیزیم	بی کربنات	کربنات	سدیم	کلر
(میلی گرم در لیتر)									
شهری	۷/۵	۳۶۳	۲۰	۳۲	۱۲	۷۰/۱۵	۰	۱۶	۸۸

زمان ظهور اولین گل: تعداد روز تا ظهور اولین ساقه گل دهنده بعد از نشاء؛ زمان برداشت اولین گل: میانگین تعداد روزهای لازم تا برداشت اولین گل پس از نشاء گیاه (زمانی که دو ردیف از گلچه‌ها، دانه گرده مشخصی نشان دادند)؛ تعداد برگ در هر گیاه: کل برگ‌های موجود در هر گیاه در زمان ظهور اولین گل (حدود ۳۰-۲۰ درصد بوته ها شروع به گل‌دهی کنند)؛ وزن تر ساقه گل دهنده: میانگین وزن تر سه ساقه گل دهنده با استفاده از ترازوی رقومی؛ طول ساقه گل دهنده: میانگین طول سه ساقه گل دهنده از محل جدا شدن ساقه تا روی دیسک گل در مرحله برداشت گل با خط‌کش؛ تعداد ساقه گل دهنده در گیاه: تعداد ساقه گل دهنده در هر تیمار در طول سه ماه از سه بوته و عمر پس از برداشت گل: میانگین عمر پس از برداشت سه گل در هر بوته به صورت تعداد روز تا زمانی که گل به پژمرگی رسیده و بازارپسندی خود را از دست دهد (۱۱ و ۱۳). درصد نشت یونی گلبرگ (۲۵) و غلظت عناصر غذایی نیتروژن (با استفاده از دستگاه کج‌لدال)، فسفر (با استفاده از دستگاه اسپکتروفتومتر در طول موج ۴۳۰ نانومتر)، پتاسیم (با

تیمار آزمایشی ۵ گلدان و داخل هر گلدان یک نشاء گل ژربرا کشت شد. بستر کشت گیاه در این پژوهش از پیت، پرلیت و پوکه صنعتی (با ترکیب پرلیت ۲۵٪+ پیت ۷۰٪+ پوکه صنعتی ۵٪) بود که مناسب بودن آن از نتایج تحقیقات قبلی به دست آمده است (۱۶). در این آزمایش، از پرلیت با قطر ۵-۰/۵ میلی‌متر و پوکه صنعتی با قطر ۸-۳ میلی‌متر استفاده گردید. پس از آماده کردن بسترها، نشاهای گل ژربرا مورد نظر در گلدان‌های سه لیتری کشت شدند. برای آبیاری از آب شهری استفاده گردید (جدول ۲). گیاهان در ۱۰ روز اول با کود مرکب ۱۸-۱۸-۱۸ (برحسب N-P₂O₅-K₂O) تغذیه شده و سپس تا ابتدای مرحله گل‌دهی با محلول نیم قدرت هر کدام از محلول‌های غذایی (جدول ۱) و پس از شروع گل‌دهی با غلظت نهایی محلول‌های غذایی مورد نظر تغذیه شدند. pH محلول‌های غذایی در محدوده ۵/۵-۵/۸ تنظیم شد و بر اساس دمای روز و فصل رشد، ۳-۵ نوبت در روز آبیاری صورت گرفت. در این تحقیق، شاخص‌های به کار رفته عبارت بودند از

جدول ۳. نتایج تجزیه واریانس اثر نوع محلول غذایی و رقم گیاه بر عملکرد و ویژگی‌های کیفی گل زربرا

منابع تغییر	درجه آزادی	زمان اولین جوانه گل		تعداد برگ		ارتفاع گل		وزن تر گل		تعداد گل		عمر پس از برداشت		نشت یونی گلبرگ		نیتروژن برگ		فسفر برگ		پتاسیم برگ			
		زمان اولین گل	تعداد برگ	ارتفاع گل	وزن تر گل	تعداد گل	عمر پس از برداشت	نشت یونی گلبرگ	نیتروژن برگ	فسفر برگ	پتاسیم برگ	زمان ظهور اولین جوانه گل (روز)	تعداد برگ (عدد در بوته)	ارتفاع گل (سانتی‌متر)	گل دهنده (گرم)	وزن تر ساقه	تعداد گل	عمر پس از برداشت (روز)	نشت یونی گلبرگ (درصد)	نیتروژن برگ (درصد)	فسفر برگ (درصد)	پتاسیم برگ (درصد)	
رقم	۱	۳۵/۳۲ ^{ns}	۳/۰۲*	۳۹/۰۱*	۱۶/۶۵ ^{ns}	۳/۰۲*	۱۱۱۰۰/۵۰*	۱۲/۲۲**	۱۱/۲۰***	۰/۱۴ ^{ns}	۰/۰۶۱**	۰/۰۹۷ ^{ns}	۰/۰۵۰۳ ^{ns}	۰/۲۵**	۰/۶۸**	۰/۶۲**	۰/۰۵۸	۰/۰۶۱	۰/۰۵۷	۰/۰۵۴	۰/۰۶۱	۰/۰۵۷	۰/۰۶۱
محلول غذایی	۲	۶۹/۹۰*	۱۵/۶۴**	۲۷/۹۲*	۲۸/۳۹*	۱۵/۶۴**	۱۴۳۱۰/۸۹**	۲/۴۸ ^{ns}	۴/۲۸*	۰/۶۸**	۰/۰۳۶*	۰/۲۹۳*	۰/۲۵**	۰/۶۸**	۰/۶۲**	۰/۰۵۹ ^{ns}	۰/۰۵۸	۰/۰۶۱	۰/۰۵۷	۰/۰۵۴	۰/۰۶۱	۰/۰۵۷	۰/۰۶۱
رقم × محلول غذایی	۲	۴/۴۱ ^{ns}	۰/۹۱ ^{ns}	۰/۴۲ ^{ns}	۰/۱۵ ^{ns}	۰/۹۱ ^{ns}	۷۷۴/۰۰ ^{ns}	۱/۵۹ ^{ns}	۱/۴۷ ^{ns}	۰/۶۲**	۰/۰۵۹ ^{ns}	۰/۰۴۷ ^{ns}	۰/۰۱ ^{ns}	۰/۶۸**	۰/۶۲**	۰/۰۵۹ ^{ns}	۰/۰۵۸	۰/۰۶۱	۰/۰۵۷	۰/۰۵۴	۰/۰۶۱	۰/۰۵۷	۰/۰۶۱
خطا	۱۰	۱۱/۱۳	۱۶/۰۵	۳/۸۸	۴/۳۹	۳/۸۸	۱۱۸۵/۵۶	۱/۵۴	۰/۵۷	۰/۶۱	۰/۰۵۷	۰/۰۶۱	۰/۰۵۷	۰/۰۶۱	۰/۰۵۷	۰/۰۶۱	۰/۰۵۷	۰/۰۶۱	۰/۰۵۷	۰/۰۶۱	۰/۰۵۷	۰/۰۶۱	
ضریب تغییرات (%)	۷/۹۷	۶/۳۹	۷/۱۸	۵/۸	۳/۸۹	۳/۸۹	۱۴/۲۱	۱۱/۶۵	۴/۷۱	۱۲/۴۳	۱۱/۶۳	۱۱/۶۳	۱۱/۶۳	۱۱/۶۳	۱۱/۶۳	۱۱/۶۳	۱۱/۶۳	۱۱/۶۳	۱۱/۶۳	۱۱/۶۳	۱۱/۶۳	۱۱/۶۳	

*** و ** و * به ترتیب معنی دار در سطح احتمال ۱/۵ و ۵/۱ و غیرمعنی دار

جدول ۴. اثر نوع محلول غذایی بر عملکرد و ویژگی‌های کیفی گل زربرا

محلول غذایی	زمان ظهور اولین جوانه گل (روز)	تعداد برگ (روز)	ارتفاع گل (سانتی‌متر)	گل دهنده (گرم)	وزن تر ساقه	تعداد گل	عمر پس از برداشت (روز)	نشت یونی گلبرگ (درصد)	نیتروژن برگ (درصد)	فسفر برگ (درصد)	پتاسیم برگ (درصد)	کلسیم برگ (درصد)	زمان ظهور اولین جوانه گل (روز)		
													زمان ظهور اولین جوانه گل (روز)	تعداد برگ (عدد در بوته)	ارتفاع گل (سانتی‌متر)
S1	۴۲/۹۱a	۶۵/۷۰a	۴۷/۹۳b	۳۴/۰۹b	۳۴/۰۹b	۱۹۳/۵۰b	۱۱/۳۹a	۱۵/۱۲b	۱/۴c	۰/۵۳b	۲/۰۹b	۲/۵۵a	۴۲/۹۱a	۶۵/۷۰a	۴۷/۹۳b
S2	۴۲/۴۷a	۶۳/۷۵a	۴۹/۶۵b	۳۵/۸۷ab	۳۵/۸۷ab	۲۴۱/۱۷ab	۱۰/۶۷ab	۱۶/۰۸ab	۱/۷۹b	۰/۶۴a	۲/۲۷ab	۲/۲۶b	۴۲/۴۷a	۶۳/۷۵a	۴۹/۶۵b
S3	۳۸/۱۷b	۵۸/۴۶b	۵۲/۲۲a	۳۸/۴۲a	۳۸/۴۲a	۲۹۱/۱۷a	۱۰/۱۱b	۱۶/۸۰a	۲/۱۷a	۰/۶۷a	۲/۵۳a	۲/۱۵b	۳۸/۱۷b	۵۸/۴۶b	۵۲/۲۲a

در هر ستون، میانگین‌های دارای حداقل یک حرف مشترک، بر اساس آزمون LSD در سطح احتمال ۵/۱ فاقد اختلاف معنی دار هستند. (S1) محلول غذایی شرکت اسخرورس، (S2) محلول غذایی شرکت فلوربست و (S3) محلول غذایی مرکز تحقیقات باغبانی و سبزی‌های گلخانه‌ای هلند.

خاکی) و غلظت عناصر پرمصرف و کم مصرف بستگی دارد (۴ و ۱۲).

اثر رقم و تغذیه موجب زودرسی یا تأخیر در گل‌دهی می‌شود (۳۶). افزایش میزان کل نیتروژن در محلول غذایی موجب تأخیر در زمان گل‌دهی می‌شود. در عین حال، افزایش تولید هورمون‌های گیاهی مانند سیتوکینین توسط آمونیوم، در مقایسه با نیترات، موجب تسریع در گل‌دهی شده است (۲۲) که در محلول غذایی S₃ این مسئله محسوس است (جدول ۱). نتایج حاصل با نتایج آزمایش سودان و همکاران (۳۱) در گل گلابول، ورما و همکاران (۳۷) در گل گلابول و سینگ و همکاران (۳۴) در گل میخک همخوانی دارد.

مدت زمان تا برداشت اولین گل

بر اساس نتایج حاصل از تجزیه واریانس داده‌ها، نوع محلول غذایی بر مدت زمان لازم تا برداشت اولین گل تأثیر معنی‌داری در سطح ۵٪ آماری داشت (جدول ۳). مقایسه میانگین داده‌ها نشان داد که کمترین مدت زمان تا اولین برداشت گل (۵۸/۴۶ روز) از محلول غذایی مرکز تحقیقات باغبانی و سبزی‌های گلخانه‌ای هلند به دست آمد (جدول ۴). در این رابطه، بوته‌های گل رقم استانزا تغذیه شده با این محلول غذایی، با ۶۱/۵۷ روز، نسبت به رقم دابل‌داچ، کمترین تعداد روز تا برداشت اولین گل را داشتند. اما تفاوت آنها از لحاظ آماری معنی‌دار نبود (جدول ۳). همچنین، مقایسه میانگین داده‌ها نشان داد که برهمکنش محلول غذایی و نوع رقم بر زمان لازم تا برداشت اولین گل از لحاظ آماری معنی‌دار نبود (جدول ۳). ولی کمترین مدت مورد نیاز (۵۵/۸۳ روز) از برهمکنش رقم استانزا و محلول غذایی مرکز تحقیقات باغبانی و سبزی‌های گلخانه‌ای هلند به دست آمد (جدول ۴). گل‌دهی سریع‌تر در گیاهان تغذیه شده با محلول غذایی مرکز تحقیقات باغبانی و سبزی‌های گلخانه‌ای هلند نسبت به محلول‌های غذایی دیگر، ممکن است به دلیل غلظت پتاسیم بیشتر (۳۸) و نیز نیتروژن بیشتر که موجب سنتز اسیدآمینها و هورمون اکسین شده و در نهایت گل‌دهی را

استفاده از دستگاه فلیم فتومتر و روش نشر شعله‌ای) و کلسیم (با استفاده از دستگاه طیف‌سنج جذب اتمی) در برگ اندازه‌گیری گردید. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SAS انجام شده و مقایسه و کلاسه‌بندی میانگین‌ها نیز از طریق آزمون LSD در سطح احتمال ۵٪ انجام گرفت.

نتایج و بحث

نتایج تجزیه واریانس و مقایسه میانگین داده‌ها نشان داد که بین محلول‌های غذایی مورد استفاده تفاوت معنی‌داری از لحاظ تأثیر بر رشد و شاخص‌های مهم از لحاظ تولید و بازارپسندی گل مانند مدت زمان لازم تا گل‌دهی و برداشت گل، تعداد گل، وزن تر ساقه گل‌دهنده، ارتفاع ساقه گل‌دهنده و نیز نشست یونی گلبرگ، وجود دارد.

زمان لازم تا ظهور اولین جوانه گل

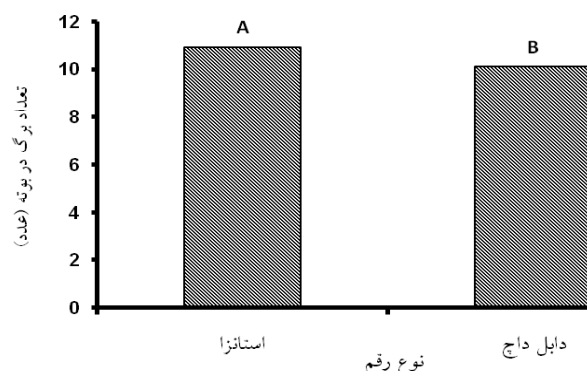
نتایج حاصل از تجزیه واریانس داده‌ها (جدول ۳) نشان داد که محلول‌های غذایی از لحاظ مدت زمان لازم تا ظهور اولین جوانه گل با هم تفاوت معنی‌داری در سطح ۵٪ آماری داشتند. مقایسه میانگین داده‌ها نشان داد که کمترین مدت زمان تا ظهور اولین جوانه گل (۳۸/۱۷ روز) از گیاهان تغذیه شده با محلول غذایی مرکز تحقیقات باغبانی و سبزی‌های گلخانه‌ای هلند به دست آمد (جدول ۴). همچنین، بوته‌های گل رقم استانزا تغذیه شده با این محلول غذایی با ۴۰/۷ روز نسبت به رقم دابل‌داچ کمترین زمان تا ظهور اولین جوانه گل را داشتند. اما تفاوت آنها از لحاظ آماری معنی‌دار نبود (جدول ۳).

همچنین، تجزیه واریانس داده‌ها نشان می‌دهد که برهمکنش محلول غذایی و نوع رقم بر مدت زمان لازم تا ظهور اولین جوانه گل تأثیر معنی‌داری نداشته (جدول ۳) ولی کمترین مدت زمان مورد نیاز از برهمکنش رقم استانزا و محلول غذایی مرکز تحقیقات باغبانی و سبزی‌های گلخانه‌ای هلند (۳۶/۱۷ روز) به دست آمد (جدول ۴). زمان گل‌دهی به نوع رقم، تراکم کاشت، فصل، دمای محلول غذایی، سیستم کشت (خاکی و غیر

بیشترین تعداد برگ (۱۳/۱ عدد) از برهمکنش رقم استانزا و محلول غذایی مرکز تحقیقات باغبانی و سبزی‌های گلخانه‌ای هلند به دست آمد (جدول ۵). افزایش غلظت نیتروژن، به‌ویژه آمونیوم، موجب افزایش رشد گیاه، رشد سلول‌ها و تولید هورمون‌های گیاهی مانند سیتوکینین شده (۹ و ۲۲) و در نتیجه موجب افزایش تعداد برگ می‌شود (۵). این مسئله در محلول غذایی مرکز تحقیقات باغبانی و سبزی‌های گلخانه‌ای هلند محسوس می‌باشد (جدول ۱ و ۴). شامی و همکاران (۳۲) در آزمایشی روی دو رقم گل ژربرا مشاهده نمودند که ارقام گیاهی از لحاظ تعداد برگ با هم تفاوت معنی دار داشتند. نتایج حاصل با نتایج احمد و همکاران (۲) در گل آهار، ورما و همکاران (۳۷) در گل گلابول و سینگ و همکاران (۳۳) در گل میخک همخوانی دارد.

وزن تر ساقه گل‌دهنده

داده‌های نتایج تجزیه واریانس نشان داد که اثر نوع محلول غذایی در سطح ۵٪ بر وزن تر ساقه گل‌دهنده معنی‌دار بود (جدول ۳). همچنین، نوع رقم و نیز برهمکنش محلول غذایی با نوع رقم بر وزن تر ساقه گل‌دهنده معنی‌دار نبود (جدول ۳). مقایسه میانگین داده‌ها نشان داد که بیشترین وزن تر ساقه گل‌دهنده (۳۸/۴۲ گرم) در بوته‌های تغذیه شده با محلول غذایی مرکز تحقیقات باغبانی و سبزی‌های گلخانه‌ای هلند به دست آمد (جدول ۴). در این رابطه، بوته‌های گل رقم استانزا تغذیه شده با این محلول غذایی، با ۳۷/۱ گرم، نسبت به رقم دابل‌داچ، بیشترین وزن تر ساقه گل‌دهنده را داشتند. افزایش وزن تر ساقه گل‌دهنده می‌تواند به دلیل وجود نیتروژن و پتاسیم بیشتر در محلول غذایی مرکز تحقیقات باغبانی و سبزی‌های گلخانه‌ای هلند باشد (جدول ۱ و ۴). نیتروژن نقش مهمی در رشد و عملکرد بهینه گیاهان باغی دارد (۳۰). پتاسیم نیز به عنوان یک عنصر مهم در کیفیت محصولات و نیز فرایندهای بیوشیمیایی و فیزیولوژیک گیاه شناخته شده است (۲۲). پتاسیم با افزایش متابولیسم، بهبود روابط آبی و فعالیت آنزیم‌ها موجب

شکل ۱. اثر رقم بر تعداد برگ گل ژربرا

تسریع نموده است (۳۱). هاینس (۱۲) مشاهده نمود که مصرف آمونیوم نسبت به نترات به عنوان بخشی از نیتروژن مورد نیاز، به دلیل سریع‌تر وارد شدن به چرخه تولید اسید آمینه، موجب تسریع در گل‌دهی می‌شود. سینگ و همکاران (۳۳) طی آزمایشی مشاهده نمودند که افزایش غلظت نیتروژن و پتاسیم موجب تسریع در گل‌دهی و برداشت گل میخک گردید. نتایج حاصل با نتایج دش و میسرا (۸) در گل گلابول مبنی بر مرثر بودن نوع رقم در کاهش و یا تأخیر در زمان گل‌دهی و نتایج زبیر و همکاران (۳۹) و همچنین ویلفرت (۳۸) مبنی بر اثر افزایش پتاسیم بر کاهش زمان گل‌دهی همسو می‌باشد (جدول ۴).

تعداد برگ

بر اساس نتایج تجزیه واریانس داده‌ها، اثر نوع محلول غذایی و رقم بر تعداد برگ گل ژربرا، به ترتیب در سطوح ۱٪ و ۵٪ آماری معنی‌دار بود (جدول ۳). مقایسه میانگین داده‌ها نشان داد که بیشترین تعداد برگ (۱۲/۲۷ عدد در بوته) در گیاهان تغذیه شده با محلول غذایی مرکز تحقیقات باغبانی و سبزی‌های گلخانه‌ای هلند به دست آمد (جدول ۴). در این رابطه، بوته‌های گل رقم استانزا تغذیه شده با این محلول غذایی با ۱۰/۹ عدد، نسبت به رقم دابل‌داچ، بیشترین تعداد برگ را داشتند (شکل ۱). همچنین، مقایسه میانگین داده‌ها نشان داد که برهمکنش محلول غذایی و رقم بر تعداد برگ تأثیر معنی‌دار نداشت (جدول ۴).

جدول ۵. برهمکنش نوع محلول غذایی و رقم گیاه بر عملکرد و خصوصیات کیفی گل ژربرا

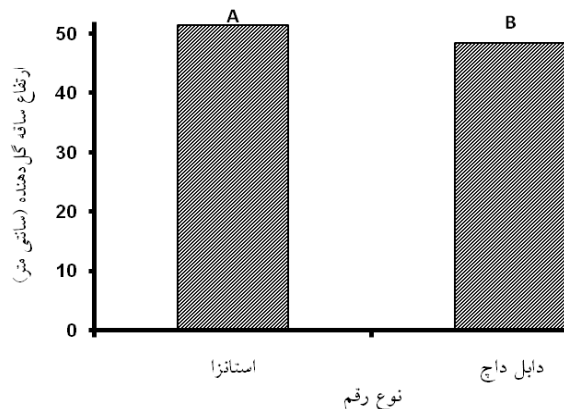
کلسیم (%)	پتاسیم (%)	فسفر برگ (%)	نیترژن (%)	برگ (%)	نیشت یونی (%)	عمر پس از برداشت (روز)	تعداد گل در متر مربع در سال	ارتفاع گل (سانتی متر)	وزن تر ساقه گل دهنده (گرم)	تعداد برگ (عدد در پوته)	زمان اولین برداشت گل (روز)	زمان ظهور اولین جوانه گل (روز)	محل غذایی	رقم
۲/۵۲ ab	۲/۱۵ b	۰/۶۰ a	۱/۶ bc	۱۵/۳۳ b	۱۰/۰۳ b	۲۱۳/۳۳ bc	۴۸/۵۵ bc	۳۴/۹۸ bc	۹/۴۲ cd	۶۵/۵۶ a	۴۴/۶۲ a		S1	
۲/۳ abc	۲/۲۶ b	۰/۶۹ a	۱/۹ b	۱۷/۱۷ a	۹/۶۷ b	۲۵۸/۰۰ b	۵۰/۳۵ ab	۳۷/۰۱ ab	۱۰/۲۲ bc	۶۳/۳۳ a	۴۱/۲۰ ab		S2	استانزا
۲/۱ c	۲/۷۱ a	۰/۷۲ a	۱/۷ bc	۱۷/۸۷ a	۹/۷۸ b	۳۲۹/۰۰ a	۵۲/۳۹ a	۲۹/۲۷ a	۱۳/۱۰ a	۵۵/۸۳ b	۳۶/۱۷ b		S3	
۲/۵۸ a	۲/۰۵ b	۰/۴۷ b	۱/۴ c	۱۴/۹۰ c	۱۲/۷۵ a	۱۷۳/۶۷ c	۴۶/۳۳ c	۳۳/۲۰ c	۸/۷۷ d	۶۵/۸۳ a	۴۵/۲۰ a		S1	
۲/۲۲ bc	۲/۲۶ b	۰/۶۰ a	۱/۷ bc	۱۵/۰۰ c	۱۱/۴۴ ab	۲۲۴/۳۳ bc	۴۸ bc	۳۴/۷۳ bc	۱۰/۰۹ cd	۶۴/۱۷ a	۴۳/۷۳ a		S2	دابل داچ
۲/۲ c	۲/۳۶ a	۰/۶۱ a	۲/۶ a	۱۵/۸۳ b	۱۰/۴۵ b	۲۵۳/۳۳ b	۵۱/۰۶ ab	۳۷/۵۶ ab	۱۱/۴۳ b	۶۱/۰۸ ab	۴۰/۱۷ ab		S3	

در هر ستون، میانگین‌های دارای حداقل یک حرف مشترک، بر اساس آزمون LSD در سطح احتمال ۵٪ فاقد اختلاف معنی‌دار هستند.

رقم استانزا و محلول غذایی مرکز تحقیقات باغبانی و سبزی‌های گلخانه‌ای هلند به‌دست آمد (جدول ۵). نیتروژن کافی در محلول غذایی و جذب بهینه آن توسط گیاه موجب رشد سلول‌ها و تحریک جوانه‌های فرعی و در نتیجه افزایش ارتفاع گل‌ها می‌شود (۳۳). در مطالعه‌ای روی خصوصیات رشد و گل‌دهی دو رقم گل ژبربا مشاهده گردید که ارقام گیاهی از لحاظ ارتفاع ساقه گل‌دهنده با هم تفاوت معنی‌داری داشتند (۳۲). محمود و همکاران (۲۰) در مطالعه‌ای با ۱۰ رقم گل ژبربا، مشاهده نمودند که رقم آلبرینو بلندترین ساقه گل‌دهنده (۶۰/۳ سانتی‌متر) را تولید نمود که این موضوع بیشتر به خصوصیات ژنتیکی گیاه ارتباط دارد. در مطالعه اثر پنج محلول غذایی بر کمیت و کیفیت گل ژبربا مشاهده گردید که بیشترین ارتفاع ساقه گل‌دهنده گل ژبربا از محلول غذایی "هویت، ۱۹۶۶" به‌دست آمد (۳۵).

تعداد ساقه گل‌دهنده

بر اساس نتایج تجزیه واریانس داده‌ها، اثر محلول غذایی و رقم بر تعداد ساقه گل‌دهنده گل ژبربا به ترتیب در سطوح ۱٪ و ۵٪ آماری معنی‌دار بود (جدول ۳). مقایسه میانگین داده‌ها نشان داد که بیشترین تعداد ساقه گل‌دهنده (۲۹۱ عدد در متر مربع در سال) در گیاهان تغذیه شده با محلول غذایی مرکز تحقیقات باغبانی و سبزی‌های گلخانه‌ای هلند به‌دست آمد که نسبت به محلول‌های غذایی فلوریست و اسخورس به ترتیب ۲۰ و ۵۰ درصد افزایش نشان داد (جدول ۴). در این رابطه، بوته‌های گل رقم استانزا تغذیه شده با این محلول غذایی با ۲۶۷ عدد در متر مربع در سال، نسبت به رقم دابل داچ، بیشترین تعداد ساقه گل‌دهنده را داشتند که افزایش ۲۳ درصدی را نشان داد (شکل ۳). همچنین، مقایسه میانگین داده‌ها نشان داد که برهمکنش محلول غذایی و رقم بر تعداد ساقه گل‌دهنده معنی‌دار نبود (جدول ۳). بیشترین تعداد ساقه گل‌دهنده (۳۲۹ عدد در متر مربع در سال) در برهمکنش رقم استانزا و محلول غذایی مرکز تحقیقات باغبانی و سبزی‌های گلخانه‌ای هلند به‌دست آمد

شکل ۲. اثر نوع رقم بر ارتفاع ساقه گل‌دهنده ژبربا

تحریک رشد گیاه و افزایش وزن ساقه گل‌دهنده گردیده است (۲۲).

شیرین (۳۵) در بررسی اثر پنج محلول غذایی بر کمیت و کیفیت گل ژبربا مشاهده نمود که بیشترین خصوصیات کیفی گل ژبربا از محلول غذایی "جولاکوخلو ۲" به‌دست آمد. نتایج مشابه توسط لاریک و همکاران (۱۹) در گل آهار و راجش (۲۷) در گل رز بیان گردید که وزن گل با مصرف بهینه نیتروژن و پتاسیم بیشترین مقدار بود.

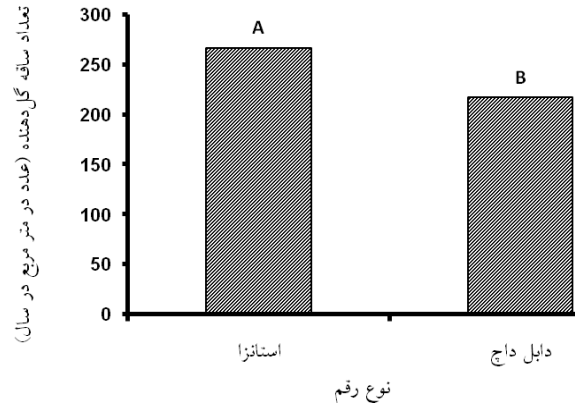
ارتفاع ساقه گل‌دهنده

ارتفاع ساقه گل‌دهنده، یکی از صفات کیفی مهم در بازارپسندی گل‌های شاخه بریده است. بر اساس نتایج تجزیه واریانس داده‌ها، اثر نوع محلول غذایی و رقم بر ارتفاع ساقه گل‌دهنده گل ژبربا، در سطح ۵٪ آماری معنی‌دار بود (جدول ۳). مقایسه میانگین داده‌ها نشان داد که بیشترین ارتفاع ساقه گل‌دهنده (۵۲/۲۲ سانتی‌متر) در گیاهان تغذیه شده با محلول غذایی مرکز تحقیقات باغبانی و سبزی‌های گلخانه‌ای هلند به‌دست آمد (جدول ۴). در این رابطه، بوته‌های گل رقم استانزا تغذیه شده با این محلول غذایی با ۵۱/۴۱ سانتی‌متر نسبت به رقم دابل داچ بیشترین ارتفاع ساقه گل‌دهنده را داشتند (شکل ۲). همچنین، مقایسه میانگین داده‌ها نشان داد که برهمکنش نوع محلول غذایی و رقم بر تعداد برگ معنی‌دار نبود (جدول ۳). بیشترین ارتفاع ساقه گل‌دهنده (۵۲/۳۹ سانتی‌متر) در برهمکنش

آماري معنی دار نبود. بوته‌های گل رقم دابل داچ تغذیه شده با این محلول غذایی با ۱۱/۵۵ روز، نسبت به رقم استانزا، بیشترین عمر پس از برداشت گل ژبربا را داشتند. همچنین، مقایسه میانگین داده‌ها نشان داد که برهمکنش محلول غذایی و رقم بر عمر پس از برداشت گل ژبربا معنی دار نبود (جدول ۳). بیشترین عمر پس از برداشت (۱۲/۸ روز) در برهمکنش رقم دابل داچ و محلول غذایی اسخروسس به دست آمد (جدول ۵). مدت عمر پس از برداشت گل ژبربا کم بوده و تلاش‌های متعددی توسط محققین در سراسر دنیا جهت افزایش آن در دست اقدام می‌باشد. طول عمر پس از برداشت برخی گل‌های شاخه بریده توسط شاخص پژمردگی مشخص می‌شود (۱۳). عوامل متعدد بیرونی (رطوبت هوا، دما، تغذیه و رقم) و درونی (میزان جذب آب، تبخیر و تعرق، جذب عناصر غذایی، میزان کربوهیدرات در گیاه و نیز ریزجانداران درون آب ظرف نگهدارنده گل) بر عمر پس از برداشت گل ژبربا تأثیر دارد (۱). میزان نیتروژن، کلسیم و پتاسیم محلول غذایی بر عمر پس از برداشت گل ژبربا مؤثر است (۲۳ و ۳۵). زیاد بودن عمر پس از برداشت گل ژبربا برای تولید شده توسط محلول غذایی اسخروسس را می‌توان به علت کم بودن میزان نیتروژن و جذب بیشتر کلسیم توسط آن محلول غذایی دانست (جدول ۱ و ۴). آپاریا و همکاران (۱) طی آزمایشی، مشاهده نمودند که بین ارقام گل ژبربا از لحاظ عمر پس از برداشت تفاوت وجود دارد که عامل آن ژنتیکی می‌باشد. نتایج حاصل با نتایج محمود و همکاران (۲۰) در گل ژبربا همخوانی دارد.

نشت یونی گلبرگ

بر اساس نتایج تجزیه واریانس داده‌ها، اثر رقم و محلول غذایی بر نشت یونی در گلبرگ گل ژبربا تأثیر معنی داری از لحاظ آماری به ترتیب در سطوح ۱٪ و ۵٪ نشان داد (جدول ۳). مقایسه میانگین داده‌ها نشان داد که کمترین نشت یونی گلبرگ (۱۵/۱ درصد) در گیاهان تغذیه شده با محلول غذایی اسخروسس به دست آمد (جدول ۴). نشت یونی به منزله

شکل ۳. اثر رقم بر تعداد ساقه گل‌دهنده ژبربا

(جدول ۵). تعداد گل بیشتر به همراه گل بلندتر و ساقه گل‌دهنده بزرگتر از معیارهای جهانی گل‌های شاخه بریده است (۱۵). گونه‌ها و ارقام مختلف گیاهان، نیاز غذایی متفاوتی دارند (۲۸). تأمین مقدار مناسب عناصر غذایی در کشت بدون خاک یکی از مهمترین عوامل در تولید کمی و کیفی بهینه گیاه می‌باشد (۳۵). نیتروژن نقش مهمی در افزایش رشد رویشی، عملکرد و کیفیت گیاهان دارد (۲۲ و ۳۵). سینگ و همکاران (۳۴) طی آزمایشی مشاهده نمودند که افزایش غلظت نیتروژن و پتاسیم موجب افزایش تعداد گل میخک گردید که با نتایج این آزمایش همسو می‌باشد (جدول ۲ و ۴). شیرین (۳۵) در بررسی اثر پنج محلول غذایی بر کمیت و کیفیت گل ژبربا مشاهده نمود که بیشترین تعداد گل ژبربا از محلول غذایی "جولاکولگو ۲" به دست آمد. تفاوت عملکرد تحت تأثیر تغذیه گیاه در گل ژبربا (۲۰ و ۳۲) و در گل رز (۲) مشاهده گردید که با نتایج این آزمایش همخوانی دارد.

عمر پس از برداشت گل

بر اساس نتایج تجزیه واریانس داده‌ها، اثر رقم بر عمر پس از برداشت گل ژبربا تأثیر معنی داری در سطح ۵٪ آماری نشان داد (جدول ۳). مقایسه میانگین داده‌ها نشان داد که بیشترین عمر پس از برداشت گل ژبربا (۱۱/۴ روز) در گیاهان تغذیه شده با محلول غذایی اسخروسس به دست آمد (جدول ۴) که از لحاظ

پس از برداشت گل در ارقام مختلف گل ژربرا، رابطه عکس وجود دارد و می‌تواند به عنوان یکی از شاخص‌های ارزیابی عمر پس از برداشت گل‌ها استفاده شود، که با نتایج این آزمایش همسو می‌باشد.

نتیجه‌گیری

محلول‌های غذایی مورد مطالعه در این پژوهش به طور گسترده در تولید گل ژربرا توسط تولیدکنندگان این گیاه در کشور مورد استفاده قرار می‌گیرند. براساس نتایج این پژوهش و مقایسه رشد و عملکرد گیاه در محلول‌های غذایی مورد مطالعه برای تولید گل ژربرا، مهمترین شاخص‌های عملکردی و رشدی شامل تعداد، ارتفاع و وزن تر ساقه گل‌دهنده با محلول‌غذایی مرکز تحقیقات باغبانی و سبزی‌های گلخانه‌ای هلند بیشتر از سایر محلول‌های غذایی بود. این نتایج بیانگر مناسب‌تر بودن این محلول غذایی بوده و می‌تواند به عنوان یک ترکیب غذایی پایه برای تولید تجاری گل ژربرا در کشت غیر خاکی توصیه شود.

شکل ۴. اثر رقم گل ژربرا بر درصد نشت یونی گلبرگ

شاخص پایداری غشای سلولی نقش مهمی در استحکام ساقه و طول عمر پس از برداشت گل شاخه بریده ایفا می‌کند. نشت یونی کمتر نشان‌دهنده پایداری بیشتر سلول، جذب آب بهتر، استحکام ساقه بیشتر و در نتیجه افزایش عمر پس از برداشت گل می‌باشد (۲۵). طبق نتایج به دست آمده، رقم دابل داچ نسبت به استانزرا، نشت یونی کمتری نشان داد (شکل ۴). ارقام مختلف از لحاظ نشت یونی و استحکام ساقه و طول عمر پس از برداشت با هم تفاوت دارند (۲۵). نظری دلجو و همکاران (۲۵) طی آزمایشی نشان دادند که بین میزان نشت یونی و عمر

منابع مورد استفاده

- Acharya, A.K., D.R. Baral, D.M. Gautam and U.K. Pun. 2010. Influence of seasons and varieties on vase life of gerbera (*Gerbera jamesonii* Hook.) cut flower. Nepal J. Sci. Technol. 11: 41-46.
- Ahmad, I., T. Ahmad, M.S. Zafar and A. Nadeem. 2007. Response of an elite cultivar of zinnia (*Zinnia elegans* cv. Giant Dahlia flowered) to varying levels of nitrogenous fertilizer. Sarhad J. Agric. 23(2): 309-312.
- Anonymous. 2011. Cultivation description of pot gerbera (*Gerbera jamesonii* L.). http://www.florisholland.nl/en/services/cultivation_manuals.
- Arjenaki, S.G., M. Chehrizi and R. Iranipor. 2012. The effect of different concentrations of fertilizer hydroflex F and calcium nitrate on characteristics of the 'High Magic' hybrid rose cv. 'High Magic' in soilless culture. Am. J. Adv. Sci. Res. 1(4):198-201
- Bernier, G. and C. Périlleux. 2005. A physiological overview of the genetics of flowering time control. Plant Biotech. J. 3(1): 3-16.
- Chung, Y.M., Y.B. Yi, Y.C. Cho, J.B. Kim and O.C. Kwon. 2005. A new high-yielding red cut flower gerbera cultivar with strong peduncle, Misty Red. Korean J. Breed. 37(4): 273-274.
- Dekreij C., W. Voogt and R. Baas. 2003. Nutrient solutions and water quality for soilless cultures. Research Station for Floriculture and Greenhouse Vegetables, Report No. 196.
- Desh, R. and R.L. Misra. 1998. Stability analysis in gladiolus. II. Floral characters. J. Ornam Hort. 1(2): 61-65.
- Elnaggar, A.H. and A.B. Elnasharty. 2009. Effect of growing media and mineral fertilization on growth, flowering, bulbs productivity and chemical constituents of *Hippeastrum vittatum*, Herb. Am.-Euras. J. Agric. Environ. Sci. 6(3): 360-371.
- Floraholland, 2014. Facts and figures. <https://www.floraholland.com/media/3949227/Kengetallen-2014-Engels.pdf>
- Gerasopoulos, D. and B. Chebli. 1999. Effects of pre-and postharvest calcium applications on the vase life of cut

- gerberas. J. Hort. Sci. Biotech. 74(1): 78-81.
12. Haynes, R.J. 1990. Active ion uptake and maintenance of cation-anion balance: A critical examination of their role in regulating rhizosphere pH. Plant Soil 126(2): 247-264.
13. He, S., D.C. Joyce, D.E. Irving and J.D. Faragher. 2006. Stem end blockage in cut Grevillea 'Crimson Yullo' inflorescences. Postharvest Biol. Technol. 41(1): 78-84.
14. Kang, J.G. and M.W. van Iersel. 2004. Nutrient solution concentration affects shoot: root ratio, leaf area ratio, and growth of subirrigated salvia (*Salvia splendens*). HortSci. 39(1): 49-54.
15. Keditso, R. 2013. Performance of open field gerbera in response to planting time. Afr. J. Agric. 8(23): 3068-3074.
16. Khalaj, M.A., M. Amiri and S.S. Sindhu. 2011. Response of different growing media on the growth and yield of gerbera (*Gerbera jamesonii* L.) in hydroponic open system. Indian J. Hort. 68(4): 583-586.
17. Khosa, S.S., Y. Adnan, R. Adnan, Y. Shahina and R. Atif. 2011. Effect of foliar application of macro and micronutrients on growth and flowering of *Gerbera jamesonii* L. Am.-Euras. J. Agric. Environ. Sci. 11(5): 736-757.
18. Kilinc S.S., E. Ertan and S. Seferoglu. 2007. Effects of different nutrient solution formulations on morphological and biochemical characteristics of nursery fig trees grown in substrate culture. Sci. Hort. 113(1): 20-27.
19. Larikk, K.K., M.A. Shafkh and A.A. Kakar. 1999. Effect of N and K fertilization on morphological traits of zinnia elegans. Pak. J. Agric. Sci. 36(1-2): 20-22.
20. Mahmood, M.A., N. Ahmad and M.S.A. Khan. 2013. Comparative evaluation of growth, yield and quality characteristics of various gerbera (*Gerbera jamesonii* L.) cultivars under protected conditions. J. Ornam Plants 3(4): 235-241.
21. Maloupa, E. and D. Gerasopoulos. 1999. Quality production of four cut gerberas in a hydroponic system of four substrates. Acta Hort. 486: 433-438.
22. Marschner, H. 2012. Mineral Nutrition of Higher Plants. Academic Press, London, U.K.
23. Memon, S.A. and K. Khetran. 2014. Effect of humic acid and calcium chloride on the growth and flower production of Snapdragon (*Antirrhinum majus*). J. Agric. Technol. 10(6): 1557-1569.
24. Mercurio G. 2002. Gerbera Cultivation in Greenhouse. 1st ed., Sannioprint, Benevento, Italy.
25. Nazari Delijo, M.J., M. Pour Youssef, R. Karamian and H. Jaberian Hamedani. 2012. Effect of cultivar on water relations and postharvest quality of Gerbera (*Gerbera jamesonii* Bolus ex. Hook f.) cut flower. World Appl. Sci. J. 18(5): 698-703.
26. Pattanashetti, C.N., S.I. Athani, D.K. Harish and S.J. Imamsaheb. 2012. Economics of gerbera (*Gerbera jamesonii*) cultivation under protected conditions. Plant Arch. 12(1): 91-94.
27. Rajesh, A.M. 2013. Effect of different levels of fertigation and growth regulators on growth, yield and quality of rose cultivars under polyhouse condition. PhD Thesis, Univ. of Agric. Sci., Bangalor.
28. Resh, H.M. 1991. Hydroponic Food Production: A Definitive Guidebook of Soilless Food Growing Methods. 3rd ed., Woodbridge Press Publ. Co., California, 462 p.
29. Savvas, D. and G. Manos. 1999. Automated composition control of nutrient solution in closed soilless culture systems. J. Agric. Eng. Res. 73: 29-33.
30. Savvas, D., V. Karagianni, A. Kotsiras, V. Demopoulos, I. Karkamisi and P. Pakou. 2003. Interactions between ammonium and pH of the nutrient solution supplied to gerbera (*Gerbera jamesonii*) grown in pumice. Plant Soil 254: 393-402.
31. Sewedan, E., H. El-Naggar, and A. Osman. 2012. Effect of nitrogen and diphenylamine on *Gladiolus hybrida* cv. sancerre production. J. Hort. Sci. Ornam. Plants 4(3): 267-274.
32. Shammy, F.H., A.H.M. Solaiman, C. Das, M.S. Islam and A.J. Uddin. 2012. Growth and flowering characteristics of two potted gerbera (*Gerbera jamesonii* L.) varieties. J. Exp. Biosci. 3(1): 33-36.
33. Singh, K.P. 2000. Response of graded levels of nitrogen in tuberose (*Polinathes tuberosa* L.) cv. single. Adv. Plant Sci. 13(1): 283-285.
34. Singh, A., B.P. Sharma, B.S. Dilta, N. Laishram, Y.C. Gupta and S.K. Bhardwaj. 2015. Effects of fertilization on quality flower production and foliar nutrient content of carnation (*Dianthus caryophyllus* L.) cv. master. Bangladesh J. Bot. 44(1): 133-137.
35. Şirin, U. 2011. Effects of different nutrient solution formulations on yield and cut flower quality of gerbera (*Gerbera jamesonii* L.) grown in soilless culture system. Afr. J. Agric. Res. 6(21): 4910-4919.
36. Treder, J. 2004. Growth and quality of oriental lilies at different fertilization levels. Proc. IX Int. Symp. on Flower Bulbs. Acta Hort. 673: 297-302.
37. Verma, R.P., A. Kumar, S.K. Verma, A. Verma and P.K. Verma. 2015. Influence of nitrogen, planting geometry and corm size on vegetative growth and corm and cormel production of gladiolus cv. Nova Lux. Environ. Ecol. 32(1): 199-201.
38. Wilfret, G.J. 1980. Gladiolus. PP. 165-181. In: Larson, R.A. (Ed.), Introduction to Floriculture, Academic Press, Inc., New York.

39. Zubair, M., G. Ayub, F.K. Wazir, M. Khan and Z. Mahmood. 2006. Effect of potassium on preflowering growth of gladiolus cultivars. J. Agric. Biol. Sci. 1(3): 36-46.